

דף נ

'הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה – אינון נפקין בזמון דידיה איהו לא נפיק בזמון דידהו לפי שאין זימון למפרע' – אבל הם יוצאים כיון שבעצם לא פקע ממנו חיוב זימון רק חייב ואין לו תקנה.

ויכול לומר 'ברוך שאכלנו משלו' אעפ"י שכבר בירך, שלא גרע זה ממי שהצטרף בסוף הסעודה ואכל רק עלה של ירק, וכאן עדיף יותר מפני שאכל פת ונקבע עמהם ולכן לא נסתלק בברכתו לעצמו (עפ"י שיטמ"ק, רא"ש ותר"י החסיד; מג"א קצו סק"ד).

'שלשה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינון רשאיין ליחלק. לשנא אחרינא אמר רבי אבא אמר שמואל: הכי קתני, שלשה שישבו לאכול כאחת אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו – אינון רשאים ליחלק'. לדעת הב"ח, שתי הלשונות הללו אינון מודות זו לזו ולכך בהצטרפות שני האופנים גם יחד, שלא אכלו כזית כאחד וגם כל אחד אוכל מככרו – רשאים ליחלק [וגם אם נאמר שאין כאן מחלוקת, מכל מקום אפשר שבהצטרפות שתי הריעותות אין כאן צירוף לזימון לפי שתי הלשונות]. ואולם השלחן-ערוך לא כתב כן. וכן הכרעת המשנ"ב להלכה שאין הכרח לעשות כאן מחלוקת, אדרבה משמע ממנה מקומות שהדינים הללו מוסכמים, ועל כן גם בצירוף שניהם יש כאן צירוף לזימון (ע' באור הלכה קצג, ד).

– אם אין אפשרות לאחד לאכול מככרו של השני, אם מצד הדין אם מצד המנהג או מצד הקפדה – ע' פרטי דינים במובא בערכין ד.

(ע"ב) 'אבל אזמון עליהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו. אמר רבא: מנא אמינא לה דתנן מטה...'
ענינים נוספים שהפוסקים השוו לטברה זו – ע' בשו"ת צמח צדק טז; רב פעלים ח"ב יו"ד יט; דובב מישרים ח"א לה ד"ה אך עכ"ז; אורח משפט כג. וכבר הוכיחו בירושלמי כאן שיש לדמות עיקרון זה להלכות נוספות.

'יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ... דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן'. בספר מנחת שלמה (ד) דין אודות מיץ ענבים משוחזר – שמהממים את המיץ עד שמימיו מתאדים, ולאחר זמן, לפני מכירתו, מוסיפים מים לתמצית הנשארת. ויחס התמצית אל המים הוא כאחד לחמשה). וכתב שאמנם רבים נוהגים לברך עליו 'בורא פרי הגפן', אך נראה שיש לפקפק בדבר.

עיקר דבריו מבוססים על היסוד שמבסס שם בראיות שזה שמברכים על יין מגיתו 'בורא פרי הגפן', זהו רק משום שהוא ראוי להיות יין המשמח ומשכר, אבל אם לא היה ראוי לכך, אין לו ברכה מיוחדת. וכיון שכן, הלא אותו חלק מרובה של מים שמוסיפים לתמצית, מעולם לא היה ולא יכול להיות ראוי 'יין'. ומניין לומר שתהא ברכתו כברכת היין רק משום שהוא מקבל טעם מהתמצית [ואינו דומה ליין המזוג במים – שכך עיקר עילוויו ושבתו ודרכו, אבל במיץ ענבים הלא הטעם שדינו כיון הוא רק משום שהיה ראוי להעשות יין [וגם אם כבר פוסטר ושוב אינו ראוי ליין, מכל מקום היה ראוי שעה אחת], וזה לא שייך במיץ כזה.

יסוד זה, שייך מגיתו ברכתו 'הגפן' רק משום שראוי להיות יין המשמח, כתב לשמוע מסוגיתנו – כי מדברי רבי אליעזר הסובר שמברכים על יין חי 'בורא פרי העץ' נראה שסובר שאין מברכים על יין מגתו 'בורא פרי הגפן' שהרי לא מסתבר שבתחילה

כשחט הענבים, היתה ברכתו 'הגפן', ולאחר שתסס פקעה ברכתו ממנו וירד ל'העץ'. וכן משמע מרש"י. ואם כן נראה שגם חכמים אינם חולקים ביסוד הדבר שייך מגתו אין בו מעלה מצד עצמו, שהרי הראשונים כשפרשו טעמים של חכמים, לא הסבירו טעמים משום שברכתו לא וזה מכמות שהיתה, אלא הסבירו משום שייך חי יש בו מעליותא מאחר וראוי לקורייטי [הרשב"א צדד בתחילה לומר שרק באופן כזה שמיעדו לקורייטי יברך עליו 'בורא פרי הגפן']. ומוזה נראה שכל הטעם שעל יין מגיתו מברכים 'הגפן' ומקדשים עליו, זה רק משום שהוא ראוי להיות יין הסועד ומשמה. הלכך טעם זה אינו שייך במיץ משוחזר, שרובו ככולו מים.

ע"ע ברורי הלכות שבסוף ספר משנת ראשונים לגר"י בארי, ח"ג ד; שבט הלוי ח"ז רלד, ב.

'יין עד שלא נתן לתוכו מים... ונוטלין ממנו לידים. משנתן לתוכו מים... ואין נוטלין ממנו לידים.'

מבואר בדעת ר' אליעזר שאיסור הפסד אכלין אינו משום הפסד הממון שבדבר אלא מפני בזיון למאכל, משום חשיבותו, שהרי יין קודם שנמזג ערכו אינו פחות מייך מוזג. ונראה שגם חכמים האוסרים אינם חולקים על סברה זו אלא שלדעתם יש גם בזיון ביין חי מפני שהוא חשוב.

ואפשר שאם הוא מצוי ביותר ואין בו צורך לרוב שפעו – מודים חכמים לרבי אליעזר, וכמו שנאמר 'כבס ביין לבשו', וכמו שנהגו לזלף יין או לסוכו – שכל שרגילים לעשות כן, מותר לעשותו לצורך האדם ולתועלתו. וכיו"ב י"ל לענין פציעת זיתים לצורך חפיפה – בשבת נ: ובראשונים. וע' גם בתר"י לעיל פ"ו אודות מאפה שעושים אותו לצורך תכשיטי נשים, וע' פ"ג דפסחים.

'ואין זורקין את הפת'. בשו"ת התעוררות תשובה (לרבי שמעון סופר. קעא) כתב שמנהג אביו בעל ה'כתב סופר' היה, לזרוק פרוסת המוציא למסובין – והטעים הדבר, לפי שפרוסת המוציא דומה לאימורים הקרבים על המזבח, ומצוותן היה להיזרק.

וכנראה הוא נקט שאיסור זריקת פת אינו שייך כשוורק ממעל לשלחן. ואולם אין נראה כן דעת הפוסקים שכתבו שאין לזרוק פרוסת המוציא למסובים משום ביזוי אכלין (מגן אברהם קסז סקל"ח). וכתבו התוס' ועוד ראשונים, שגם כשאין שייך הפסד אסור לזרוק הפת [ואם יש ראשונים שחולקים. עב"י]. ובפרי מגדים הובא טעם נוסף, משום בזיון מצוה – כיון שהיא פרוסת המוציא. וכבר תמחו על מנהג זה של הכת"ס. ע"ע במובא בספר מנהגי ישראל ח"ג עמ' קסב.

ואולי יש לישב מנהגו (ושמעתי שכך נהגו כמה צדיקים), שמה לא אסר המג"א לזרוק מעל השלחן אלא במקום שעלולה הפרוסה להימאס או להמאס אכלים אחרים, אבל כשאין חשש הפסד יש להתיר על השלחן, ולא כתבו הראשונים שאסור לזרוק פת בדליכא הפסד אלא בזריקה באויר ומשום בזיון, אבל מעל שלחן אפשר שאין בזיון.

*

'... ודאי ראוי לאדם הישר חכם לב הקבוע כל הימים בתלמוד תורה ומצוות אשר נאמנה את א-ל רוחו, לידע מציאות זה הענין הנורא דרך כלל שאדון יחיד ית"ש מלא את כל ואין עוד מלבדו ית', להלהיב מזה טוהר קדושת מחשבתו לעבודת התפילה, ויכוון לבו באימה ויראה ורתת למקום, הוא מקומו של עולם, כמאמרם ז"ל המתפלל צריך שיכוין לבו למקום... וכן ביחוד פסוק ראשון דקריאת שמע בתיבת 'אחד' ראוי לעובד אמיתי לכוין בקדושת מחשבתו שהוא ית"ש מצדו הוא אחד כמשמעו, גם בכל הברואים כולם אחדות פשוט לבד כקודם הבריאה'.

'... זהו גם כן בכלל ענין פסוק ראשון דקריאת שמע, ה' אלקינו ה' אחד – רצה לומר לכוין שהוא ית' הוא אלקינו בעל הכחות ומקור שורש נשמתנו וחיותנו ושל כל הברואים והעולמות. ואף

שברא והמציא מציאות כחות ועולמות ובריות – עם כל זה הוא בבחינת הוי' ואחד מצדו ית' שאין הברואים כולם חוצצים ח"ו כלל נגד אחדותו הפשוט ית' הממלא כל, ונקרא גם עתה הוי' ואחד'.

'... זה הענין הנורא, אין הדבר אמור אלא לחכם ומבין מדעתו פנימיות הענין בשעורא דלבא לבד ב'רצוא ושוב', להלהיב בזה טוהר לבו לעבודת התפילה, אבל רב ההתבוננות בזה הוא סכנה עצומה ועל זה נאמר בספר יצירה 'ואם רץ לבך – שוב למקום' שהמשילו דבריהם כגחלי אש, שיהא זהיר מאד בגחלתן שלא להכנס ולהתבונן ולחקור יותר מדאי בדברים שאין הרשות להתבונן הרבה ויכזה ח"ו' (מתוך נפש החיים שער ג, פרקים: ח יא ג.

וע' בארוכה בשער היחוד והאמונה לבעל התניא. וראה במש"כ הגר"ש פישר שליט"א ('ישורון' ח"ב עמ' תסב) שאין מחלוקת מהותית בעצם הדברים, אלא בלשונות 'סובב' ו'ממלא'. וכן נחלקו בהנהגת האדם בענין זה, האם מותר ומצוה לתקוע דעתו בבחינת יחודא עילאה).

בענין הזימון אמרו מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו. כיצד? רבי אומר: ובטובו חיינו – הרי זה תלמיד חכם. ומטובו – הרי זה בור'. והנה באמת אנו חיים 'מטובו' אבל מי שאומר כך אינו מכיר כלל את בוראו – באמת טובו ית' מקיף אותנו מכל צד, 'סובב הכל ומלא את כל, ובהיות הכל אתה בכל' (שיר היחוד ליום שלישי), ואנחנו חיים ממש בתוך טובו! אולם הכרה זאת ישנה רק לתלמיד חכם. מעין כוונה זאת ידע התלמיד חכם לכוון גם באמרו ה' אחד (מתוך עלי שור ח"ב עמ' שסא).

*

'ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו' –

'... ואם אמר יאמר אלו הדיבורים אפילו לפחותי הערך שאינם חכמים, תועלתו גדולה מאד, וכאשר חכמים הגידו מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא, להיות אמרם בדחילו ורחימו ומשים כל כחותיו ומאמצי כחו ומגמתו בהאותיות היוצאים מפיו – נכנסים בלב השומעים בחזקה, ובווער בקרבם כאש בוערת אל התורה והעבודה, ונמצא אין לך קישוט גדול מזה בהיות החכם יושב ודורש אפילו לפחותי הערך, מעורר לבם בקרבם לתורה ועבודה כפי ערכם ותבונתם...'.
(אור המאיר דברים)

דף נא

'במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך? תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן: משום שנאמר ימלא פי תהלתך'. '... מילוי הפה נקרא כשאין לו שום כונה אחרת, ושוקע בזה, כענין ימלא פי תהלתך שלמדו רז"ל לענין ברכה כשיש בפיו דבר מאכל, דהיינו שיש איזה דבר החוצץ מהנאה גופנית...'. (מתוך צדקת הצדיק רס. וע' גם בשיחת מלאכי השרת עמ' 12).

– מכאן שמהברך צריך לברך במלא הפה, ולא יגמגם בחצי פה (עפ"י ספר האשכול ח"א יח. וע' לעיל מז: 'ולא יזרוק ברכה מפיו').

את דעות האחרונים בזה, ונקט לעיקר כסברת הפמ"ג. וכן נקט בשו"ת אור לציון (ח"ב יג,ו) שאינו חייב מהתורה. [ונפקא מינה בכל זה כשיש ספק אם בריך ברכת המזון אם לאו – שאם לא שבע מן הפת לבדה, אינו חוזר ומברך, כי אין כאן חיוב דאורייתא]. לעומת זאת באגרות משה (או"ח ח"ד מא) נקט כדבר ברור שחייב לברך מהתורה.
ה. ברכה אחרונה על שתייה; נחלקו הפוסקים האם חייב בכזית או ברביעית (עתוס' וש"ר יומא עט; סוכה כו:). ויש להחמיר שלא להכנס לספק (או"ח רי,א).

דפים מט – נ

צה. א. כיצד מזמנים?

ב. כיצד מזמן הש"ץ (או העולה לתורה) את הקהל בבית הכנסת לברך?

א. בשלשה אומר: 'נברך שאכלנו משלו'. והם עונים: 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו'. וחוזר ואומר גם הוא 'ברוך שאכלנו...'. [ישנה דעה שחוזר ואומר 'נברך... ולא 'ברוך'. רב זביד לעיל מו: כפירוש התוס'. ואין הלכה כן].
אם יש שלשה בלעדיו, יכול לומר 'ברכו' או 'נברך', ואמר שמואל: לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל – הלכך ראוי לומר 'נברך' (עתוס' ושיטמ"ק). ואין תופסים אותו על כך אלא הנקדנין (ו הנקדנין).
היו שלשה ואמר 'ברכו'; יש אומרים שלא יצא ידי חובת זימון (ב"ח קצב בדעת הטור). ויש חולקים (מג"א עפ"י ראשונים; צל"ח).
בעשרה אומר 'נברך אלקינו שאכלנו משלו'. והם עונים: 'ברוך אלקינו שאכלנו...'. וחוזר ואומר 'ברוך (בשו"ת הרשב"א ח"ז תקלא: 'הוא') אלקינו...'. ביותר מעשרה יכול לומר 'ברכו', אך עדיף לומר תמיד 'נברך' כאמור.

א. אל יאמר 'לאלקינו' אלא 'נברך אלקינו' – שלא מצינו למ"ד השימוש אצל פועל 'ברך' (תוס', וכן הביאו מסדר רב עמרם גאון; ארחות חיים; שו"ע קצב,א). ואף על פי שמצינו כן בכמה מקראות (כבדה"א כט; נחמיה יא), יש לילך אחר רוב המקראות שאין בהן למ"ד (ברכי יוסף שם). אמנם במשניות שבירושלמי ובחדושי הרא"ה על הרי"ף (וכן ברמב"ם) הגירסה היא בלמ"ד, מכל מקום יותר נכון כדעה ראשונה שבזה שפיר דמי לדברי הכל (שער הציון שם אות ו. ובהמשך המשנה שנינו 'נברך לה' אלקינו... וכנראה צריך להגיה כברישא. או שמא בשם הוי' דוקא נקט בדומה ללשון הכתוב בדה"י הנ"ל 'ויברכו כל הקהל לה' אלקי אבותיהם', משא"כ בשם אלקים שלא מצינו בלמ"ד כלל, נקט כלשון שאר המקראות).

ב. טעה המזמן והעונים ולא אמרו 'אלקינו' בעשרה – אין יכולים לחזור ולזמן שוב, שכבר יצאו ידי חובת הזימון [ונחלקו דעות האחרונים כשנוצר המזמן לאחר ענייתן, האם יכול לענות אחריהן בשם או יאמר כפי שענו הם, בלא שם. ואולם אם ענו בשם – ודאי יכול המזמן לחזור ולומר 'ברוך אלקינו' אף שבתחילה אמר 'נברך' בלא שם], אבל אם עדיין לא ענו אחריו – חוזר ומזמן בשם (או"ח קצג,ב ובמשנ"ב).

ג. יש שנהגו לעמוד כשמזמנים בשם, שהוא דבר שבקדושה, או משום כבוד שמים, כדרך שמצינו באהוד ועגלון (עפ"י אשל אברהם ר"ס קצב).

אחד עשרה ואחד עשרה ריבוא – הנוסח הזה. דברי רבי עקיבא. רבי יוסי הגלילי אומר: לפי רוב הקהל

הם מברכים: במאה אומר 'נברך ה' אלקינו', באלף: 'נברך לה' אלקינו אלקי ישראל', ברבוא: 'נברך לה' אלקינו אלקי ישראל אלקי צבאו-ת יושב הכרובים על המזון שאכלנו'. כענין שהוא מברך כך עונים אחריו: 'ברוך...'. רב חמא היה מחזור אחר מאה, שנקט כריה"ג. אמר לו רבינא: כך אמר רבא, הלכה כרבי עקיבא.

וכן פסק ר"ח ושאר פוסקים.

האומר 'מטובו חיינו' – הרי זה בור, שהוא לשון מיעוט. [רק בשאלת צרכים מצינו לשון זו: ומברכתך יברך בית עבדך לעולם – שאין לאדם להרחיב פיו ולשאול כל תאוותו אלא כענין בפתח שאינו מרים ראש לשאול].

רבי אומר: האומר 'בטובו חיים' – הרי זה בור. נהרבלאי אמרו להפך: 'בטובו חיינו' – הרי זה בור. ואין הלכה כמותם.

האומר 'למי שאכלנו משלו' הרי זה בור (רבי יוחנן. שיש במשמע על בעל הבית).

ועוד אמר רבי יוחנן: אין לומר 'ברוך' / נברך על המזון שאכלנו. אך זה דוקא בשלשה אבל בעשרה אפשר לומר כן, כמו ששנינו במשנה – שהזכרת השם מוכיחה (רב הונא בריה דרב יהושע. וכן פסקו התוס').

א. נהגו עפ"י הזוהר (בלק קפ): לפתוח קודם הזימון בקריאה לברך [שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה קודם עשייתו, להמשיך הקדושה] ובענין 'יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם' (עפ"י משנ"ב קצב סק"ב. וצ"ב בזוהר שם אם הזמנה זו שייכת לכוס דוקא אם לאו).

ב. יש שנהגו שהמזמן אומר 'נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו' (עפ"י ריטב"א הל' ברכות רפ"ו, וכן נהגו בהרבה מקומות – עב"ח ולבוש קצב). ומהר"ל עמד וביטל מנהג זה (עב"ח; נתיבות עולם – נתיב העבודה יח. וכ"כ בבאר הלכה שם שאין לנוסח זה מקור בש"ס, הן בוימון בשלשה הן בעשרה).

ג. יש נוהגים שהמזמן אומר 'ברוך הוא וברוך שמו' קודם תחילת ברכת הזן (ע' במשנ"ב קצב סק"ד, וכ"כ מהר"ל בנתיב העבודה יח, שלעולם העונה מוסיף על הברכה הקודמת). ובשם הגר"מ פיינשטיין מובא (דברי חכמים 148 בהערה) שענינה זו מהוה הפסק.

ב. כיצד הוא אומר בבית הכנסת; רבי עקיבא אומר: 'ברכו את ה'". רבי ישמעאל אומר: ברכו את ה' המבורך [אחד מרובים ואחד מועטים. ואף ריה"ג מודה בזה. תוס']. וכן נהגו. וגם רבי עקיבא מודה שעדיף כן (רש"י).

הטעם נראה כדברי הירושלמי, שע"י שאומר 'המבורך' אינו מוציא עצמו עצמו מן הכלל באמירת 'ברכו'. והרי משמע בגמרא ששמואל שאמר לא יוציא עצמו מהכלל, דיבר גם לפי רע"ק, שהרי הקשו ממתניתין דהיינו רע"ק.

דף נ

צו. א. חבורת אנשים שאכלו כאחת – מתי רשאים להיחלק ומתי אינם רשאים?

ב. שתי חבורות – מתי מצטרפות זו לזו לזימון ומתי אינן מצטרפות?

ג. שלשה אנשים שבאו משלש חבורות ונצטרפו יחדיו – מה דינם לענין זימון?

א. שנינו: שלשה שאכלו כאחת אינם רשאים ליחלק, שכבר נתחייבו בזימון. ללשון אחת בדברי שמואל, אפילו ישבו לאכול יחדו ועדיין לא אכלו (כוית פת) אינם רשאים ליחלק. ללשון אחרת: אפילו כל אחד אוכל מכרו.

- א. יש מפרשים [וכן יש דעה אחת בירושלמי], אפילו עדיין לא התחילו לאכול כלל אלא שישבו על דעת לאכול, כבר נתחייבו בעשיית המצוה ואין להם להחלק (תר"י בדעת מורו). ויש סוברים דוקא כשהתחילו לאכול, אפילו לא אכלו כזית (רא"ש; תוס' ריה"ח; או"ח קצג, ד. ובירושלמי מובאת דעה בהתחילו לאכול כזית פת. י"מ לאו דוקא כזית וי"מ בדוקא. ע"ע במאירי ובתור"י החסיד).
- ב. הב"ח סובר שאם יש תרתי לריעותא, שעדיין לא אכלו כזית וגם כל אחד אוכל מככרו – רשאים ליחלק. ואולם לדינא אין לזוז מפסק השלחן-ערוך שגם בהצטרפות שני האופנים, אינם רשאים ליחלק (עפ"י באה"ל קצג, ד).
- ג. מותר מלכתחילה לאכול בנפרד, כל עוד לא ישבו לאכול ביחד (כ"נ פשוט וכ"מ מדברי רבנו יחיאל – עתוס' ורא"ש פסחים קה:). ומ"מ נראה שמצוה להביא עצמם לידי חובת זימון (ולא גרע זה ממה שכתבו הראשונים שנים שאכלו מצוה להם לחזור אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון. או"ח קצג, א). וכן ארבעה וכן חמשה – אין רשאים ליחלק, אבל ששה – נחלקים לשתי חבורות של שלשה. וכן שבעה ושמונה ותשעה – נחלקים. עשרה אינם נחלקים, שכבר נתחייבו בזימון בשם, עד שיהיו עשרים.
- רבא מסר שכשהיו מסובים בבית ראש הגולה והיה שם קהל רב, ולא יכלו לשמוע את המברך, היו נוהגים להחלק לשלשה שלשה ולזמן בנפרד, ולא ברכו בעשרה – כי אז היה שומע ראש הגולה ומקפיד. כשצריכים ללכת לדבר מצוה; המגן-אברהם מתיר לזמן בשלשה ולא להמתין לזימון בעשרה. והחיי-אדם מפקפק בדבר, וכתב שכשאין עשרה בלעד – ודאי אסור לצאת. ובמצוה דאורייתא אפשר שיש להקל בכל אופן (מובא במשנ"ב. וע"ע שו"ת מנחת יצחק ח"ב מג).
- אמר רב: אחד מן המסובים שקדם וברך – הוא לא יצא ידי חובת זימון, אבל הם יכולים לזמן עליו.
- א. קדמו שנים וברכו לעצמם – פקעה חובת זימון ואין האחד יכול לזמן עליהם, שכבר בטלה קביעותם. משא"כ כשברך אחד לבדו, נשארה הקביעות בשנים שהם העיקר (ראשונים).
- ב. עשרה שאכלו ובירכו שלשה לעצמם – יכולים להצטרף עם הנשארים לזמן בשם [אבל השלשה לא יצאו בזימון זה וכנ"ל] (באה"ל קצד, עפ"י א"ר ועוד). ויש מי שצדד שאפילו אחד שקדם וברך לעצמו שוב אינו מצטרף עם התשעה הנותרים לזמן בשם (עפ"י ברכי יוסף בשם מהר"י).
- ב. שתי חבורות שהיו אוכלים בבית אחד; אם מקצתם רואים אלו את אלו, מצטרפים לזימון. ואם לאו, כגון שיש יריעה פרוסה ביניהם – אלו מזמנים לעצמם ואלו מזמנים לעצמם. ואם יש שמש המשמש לשניהם – השמש מצרפם.
- א. התוס' נקטו שאפילו יושבים בשני בתים, אם מקצתם רואים אלו את אלו והם שומעים את המברך, וכן כשהשמש משמש לשניהם – מצטרפים (וע' גם בשו"ת הרשב"א צו). ויש חולקים וסוברים שצריך שיהיו בבית אחד (עפ"י או"ח ח"א ה מתשובות הגאונים).
- ב. מסתימת השו"ע משמע שאין מועיל צירוף חבורות אלא אם מלכתחילה נכנסו על דעת כן, כדי להצטרף כאחת. ואולם הרבה אחרונים סוברים שגם כשלא נכנסו על דעת זו, כל שהם בבית אחד מצטרפים כשרואים אלו את אלו או כשיש שם שמש אחד. וכן היא דעת הגר"א עפ"י באור הלכה קצה סק"ז. ונראה שלפי הכרעת המשנ"ב מצטרפים הם לעשרה לזמן בשם ואין כאן ספק ברכות. עפ"י הגריש"א – מובא ב'דברי חכמים' 157).
- ובשו"ת אור לציון (ח"ב יג, י) משמע שנקט לעיקר כדעת השו"ע, שאם לא נכנסו מתחילה על

דעת להצטרף – אינם מצטרפים אפילו בבית אחד. וכגון הנכנס לאכול בחדר אוכל שבמלון או במסעדה, אינו מצטרף לזימון. ואפילו אם התישב על יד אנשים סביב שלחן אחד, אינו מצטרף. אבל אין בכלל זה סעודה בתתונה וכדו', כי שם האכילה על דעת בעל הבית והרי זו אכילה אחת.

ג. ברמב"ן וברשב"א משמע שמועיל צירוף כשרואים אלו את אלו, גם כאשר אין שלשה אנשים בכל קבוצה. ואולם הרשב"ש (לו) והגר"א כתבו שאין מועיל צירוף חבורות אלא כשיש בכל אחד מהם כדי זימון. והרשב"ש הוסיף שאפילו יש כדי זימון אלא שאין עשרה בכל חבורה, אין מצטרפים לזמן בשם.

וגם הרשב"א לא הקיל בזה, להוות חבורה ע"י צירוף, אלא כשנתישבו מתחילה על דעת כן להצטרף ביחד, אבל בלא הכי אינם נעשים חבורה אחת אם אין בכל קבוצה שלשה אנשים (עפ"י באור הלכה קצה, א).

ד. אם המברך יושב בפתח, מצרף הוא את שתי החבורות לזימון, אבל אם אחר שאינו מברך ישיב שם – אינו מצטרפם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל קצה, ב; מנחת יצחק ח"ב מה).

ג. אמר רב הונא: שלשה אנשים הבאים כל אחד מחבורה אחרת [של שלשה בני אדם. רב הסדא], שנצטרפו יחדו – אינם רשאים ליחלק.

א. לפרש"י ועוד ראשונים, הדין כן אפילו לא אכלו משנצטרפו יחד, שכבר גמרו סעודתם עם הראשונים, אעפ"כ מזמנים שלשתם כאן.

ויש מי שכתב דוקא אם אכלו כאן כאחת, אפילו לא קבעו יחד, אבל לא אכלו כאן – רשאים ליחלק (רמב"ן בשם הראב"ד. וע' בשיטמ"ק שהרשות בידם לחזור לחבורותיהם, ומה שאמרו 'אין רשאים ליחלק' היינו לברך לעצמן ללא זימון. וי"מ 'אין רשאים ליחלק' מחבורותיהם הראשונות אלא חייבים לחזור אליהן. ערשב"א בשם רה"ג. והרא"ה והרישב"א פרשו בענין אחר).

ויש אומרים שאם לא אכלו כאן כלל, חייבים לחזור לחבורותיהם הראשונות ומשום כך אינם מזמנים כאן (ע' במג"א וט"ו קצה, ה. ויש מעמידים באופן שאינם יכולים לחזור למקום הראשון מחמת אונס וכד', או באופן שאין שינוי מקום כגון מזוית לזוית שאינם צריכים לחזור למקום הראשון).

ב. מפשט הירושלמי נראה (וכמו שפירש הרידב"ז) שלדעת רב הונא אפילו לא באו השלשה משלשה חבורות אלא שלשה שאכלו כל אחד בפני עצמו ונתערבו – מזמנים.

ואמר רבא: דוקא אם לא זמנו עליהם במקומם הראשון, אבל אם זמנו עליהם (כגון שיצאו החוצה ולא ברכו עמהם אלא שמעו וענו הזימון בלבד (רש"י ורמב"ם), או שלא גמרו אכילתם והפסיקו באמצע לענות (תוס'), או אף אם שתקו ולא ענו. ראב"ד) – פרוה מהם חובת זימון ואינם שבים להתחייב בו.

א. כתב הרא"ש: אפילו אם אכלו שלשתם שוב במקום החדש, כבר פרוה מהם חובת זימון כשזימנו עליהם במקומם הראשון ושמעו הזימון (וכ"נ באו"ח קצה, ה). ויש אומרים שהרשות בידם לזמן אם ירצו (עתוס', ב"ח וט"ז שם).

ויש מפרשים שמדובר כשלא יצאו הפורשים ידי חובת זימון בחבורתם הראשונה, כגון שלא הפסיקו אכילתם לענות לזימון או שלא רצו לצאת ידי חובה. ואעפ"כ פרוה זימון ממנו כיון שנפטר חבירו מזימון – הואיל ולא נועדו לאכול במקום החדש ביחד (ערמב"ן ותרי"י).

ב. בתוס' ר"י החסיד ועוד ראשונים פרשו: אפילו היו ארבעה בכל חבורה ופירש אחד מכל חבורה, כיון שזימנו שלש הנשארים לבד – פרוה זימון מהפורשים.

ודוקא אם זימנו החבורות הראשונות קודם שנצטרפו אלו לחבורה אחת, אבל אם נתחברו אלו קודם שהראשונים זימנו, יכולים אלו לזמן ולא פרח מהם זימון (עפ"י רמב"ן. וכן צדד רעק"א מדנפשיה).

צו. א. מה דינו של יין חי (= בלתי מזוג)?

ב. האם מותר לאדם לעשות צרכיו באכלים? האם מותר לזרוק אכלים? אלו דברים נאסרו משום ביוזי אכלים?
 א. יין חי; רבי אליעזר אומר: ברכתו 'בורא פרי העץ', שאין בו מעלת יין, ונוטלים ממנו לידיים, כמי פירות (כן היא גרסתנו, ואולם יש סוברים שאין נוטלים לידיים אלא במים). וחכמים אומרים: ברכתו 'בורא פרי הגפן' ואין נוטלים ממנו לידיים, כי דינו כייין [לפי שנשתנה למעליותא, שיש בו שימושים רפואיים מסוימים – 'קורייטי' לפרש"י. והריטב"א כתב: לאחר אכילת דברים חריפים נהגו לשתות יין חי].
 ומודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכים עליו עד שיתן לתוכו מים, משום שצריך להיות מצוה מן המובחר.
 הלכה כחכמים (עתוס; פיה"מ לרמב"ם; רע"ב). וכתבו הפוסקים: כל זה אמור ביין שלהם שהיה חזק, אבל יינות שלנו אינם נמוגים.

ב. אמר שמואל: עושה אדם כל צרכיו בפת. ואמרו שדבריו הולכים בשיטת רבי אליעזר שהתיר ליטול ידיים ביין חי ואינו חושש להפסד אכלים, אבל לדעת חכמים אסור.

א. הלכה כחכמים (ע' או"ח קעא). במקום אחר אמרו שלא התיר שמואל אלא בשימוש שאינו מפסיד הפת, אבל במקום הפסד אסור. ולפי זה אפשר להעמיד דבריו גם לחכמים, וכן פסק בה"ג שמוותר לעשות שימוש באכלים אם אינם נפסדים בכך. ומדברי ר"ח (בתוס') נראה שפסק שאסור בכל אופן, גם אם לא יימאסו וייפסדו. התוס' נקטו כבה"ג והתירו לסמוך הקערה בפת באופן שאינה נמאסת (וכן דעת רבנו יונה. וכן מובא בשו"ע או"ח קעא). ויש אומרים שצריך לאכול אח"כ. ויש נוהגים לאכול דייסא בסיוע הפת הואיל והוא עצמו אוכל אחר כך את הפת ואינה נמאסת ונפסדת (וכן פסק הרא"ש), אבל במסכת סופרים אסרו לאכול אכלים באכלים אלא אם היה אוכלם בבת אחת. ושמא היא דלא כשמואל. עד כאן מהתוס'. והמדקדקים, בכל פעם שמכניסים הפת לפיהם, אוכלים ממנה קצת ולבסוף אוכלים את הנשאר (ע' או"ח קעא).

ב. שימוש באוכלין לצורך האדם – מותר אף אם נפסדים בכך, כגון זילוף יין על הקרקע וסיכת הגוף ביין ובשמן, או נתינת יין לעין לרפואה (ע' מג"א קעא, א). ודוקא כשדרך העולם לעשות כן במאכל (עפ"י באור הלכה שם).

ג. אין להאכיל לבהמה מאכל אדם (ע' תענית כ: וברש"י; מג"א קעא). ואם אין לו דבר אחר להאכילה – יש מתירים (ע' מאירי שם; מחצה"ש ומשנ"ב ושעה"צ שם). וכן יש מתירים אם הוכן מראש לבהמה, אעפ"י שסתמו עומד לאדם (עפ"י מאירי שם).

ד. יש מפרשים נטילת ידיים שאמרו כאן – לא לצורך סעודה, אבל לסעודה אסור. ויש שמשמע מדבריהם שלהלכה מותר ליטול ידיים לאכילה בשאר משקים מלבד יין. וצ"ע (ע' באור הלכה קס, יב).

אין זורקים את הפת. והוא הדין לשאר אכלים הנמאסים כגון פירות רכים, אבל מותר לזרוק אכלים שאינם נמאסים בכך כגון אגוזים ורמונים במקום נקי, אך לא בימות הגשמים שמתלכלכים בבוץ וכדו'. וכן מותר להמשיך יין בצניורות לפני חתן ולפני כלה לסימן טוב.

- א. רש"י פירש שאין בהמשכת יין בזיון והפסד מפני שמקבלים אותו בכלי. ואולם דעת הראב"ד הרשב"א והריטב"א שמוותר אפילו על גבי קרקע הואיל והיא עיקר שמחת חתן וכלה (וע"ע תשב"ץ סזו). משא"כ בשאר אכלין כגון זריקת קליות ואגוזים אין עיקר שמחה בכך ולא התירו אלא באופן שלא יימאסו.
- ב. פת אסור לזרוק אפילו אינה נמאסת (תוס', רא"ש, או"י, ריטב"א ורי"א ז). ויש מתירים כשאינה נמאסת (כ"כ הב"י קעא בדעת כמה ראשונים; רב האי גאון וכ"ג מרש"י).
- ארבעה דברים נאמרו בפת: אין מניחים בשר חי על הפת, אין מעבירים כוס מלא על הפת, אין זורקים את הפת ואין סומכים את הקערה בפת.
- התוס' התירו לסמוך הקערה כאשר אין הפת נמאסת, כגון קערה שאין בה משקים, כנ"ל. וע"ע תר"י.
- עוד בענין איבוד פירורי פת – ע' להלן נב. וע"ע לעיל ח: איסור לחתוך בשר על גב היד, שמא ילכלך את הבשר ויימאסו.

דפים נ – נא

צח. שכח והכניס אכלים או משקים לתוך פיו בלא ברכה – מה יעשה? אכל בלא ברכה, האם יברך עתה ברכת הנהנין?

אמר רב יהודה: שכח והכניס אכלין לתוך פיו בלא ברכה – מסלקם לצד אחד ומברך. והעמידו דבריו בדברים הנמאסים אם יפלטם, אבל דברים שאינם נמאסים – פולטם ומברך וחוזר ואוכלם, משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ודברים הנמאסים שאי אפשר לו לסלקם לצדדים ולברך, כגון משקים – אמרו עפ"י הברייתא שבולעם ואינו מברך.

הראב"ד כתב שאם יש לו משקים נוספים – יפלוט המשקים שבפיו ויברך על השאר. והריטב"א סייע לדין זה מהירושלמי. וכתבו פוסקים שכן ראוי לנהוג (מובא במשנ"ב קעד סק"ב). מי שאכל בלא ברכה – רבינא אמר: יברך [ברכה שלפניה] לאחר אכילתו, ורצה להוכיח כדבריו מברכת הטבילה, ודחו את ראייתו. ואולם כל זמן שלא גמר אכילתו – ודאי צריך לברך.

א. נקטו הפוסקים להלכה שאין מברך לאחר גמר אכילתו שהואיל ונדחה ידחה. ואולם דעת הראב"ד שיש לברך אחר האכילה, כי אמנם הוכחת רבינא נדחתה אבל הדין לא נדחה. והרא"ש כתב שאם הכניס משקים לפיו ונזכר לפני שבלע – בולע ומברך אחר כך, שזה אינו נחשב 'דחוי' שהרי נזכר והיה ראוי לברך כשהן בפיו (וכן נקט הרמ"א קעב, ב לעיקר, אבל רוב הפוסקים הסכימו כדעה ראשונה. משנ"ב). ולכאורה לפי דבריו הוא הדין למי שבמזיד אכל ולא ברך, חוזר ומברך אחר אכילתו (עפ"י אבי עזרי ברכות יא, ה). וע"ע: אבן האול ברכות א, יט; עמק ברכה 'ברכות הנהנין' (א).

וכתבו הפוסקים שאם אינו קץ במזונו ויכול לאכול עוד, טוב שיברך ויאכל עוד מעט (עפ"י מג"א א"ר והגר"י; משנ"ב קסו סקמ"ח – לצאת ידי דעת הראב"ד).

ב. יש מי שכתב לחדש שמי שאינו יודע לברך ואכל בלא ברכה, נחשב כמי שלא היה ראוי מתחילה לברכה ולכן יברך אחר אכילתו, כדין ברכה על הטבילה. ובספר מנחת שלמה (ה"ב ד, כד) דחה סברא זו.